

mišljenja i komentari

Nasilje nad jezikom

N. Raos

Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada, Zagreb

Nedavno mi je s recenzije došao jedan moj znanstvenopopularni tekst. Recenzent kaže: ne kaže se "metali se otapaju u kiselinama" nego "metali reagiraju s kiselinama" – jer... Jer, kaže recenzent, otapanje je fizikalna promjena, a reagiranje, razumije se, kemijska. Pa sad, jesmo li što pametniji? Svakom je jasno da ni otapanje nije posve fizikalna pojava jer može podrazumijevati i elektrolitičku disocijaciju, reakciju između Brønstedovih baza i kiselina. S druge pak strane, što znači da nešto "reagira s kiselinama"? Što pri reakciji nastaje? Nastaje li samo zaštitni sloj koji sprečava daljnju reakciju – i to je nekakva reakcija!

Neću sada o tome da u hrvatskom jeziku postoji mnoštvo glagola kojima se može opisati reakcija metala s kiselinama (rastvarati, rastakati, razarati, gristi), nego ću se zadržati na glagolu "otapati". Zašto taj glagol ne bi imao uže i šire značenje, kao što ga konačno i ima?

U užem značenju "otapanje" je fizikalni proces, u širem pak podrazumijeva i kemijsku reakciju. Kakve tu zabune može biti? Ako se metali ne otapaju u vodi, onda je jasno da s kiselinama, kada se u njima otapaju, ulaze u kemijsku reakciju. Tu zabune ne može biti.

Naš lijepi hrvatski jezik konstantno zlostavljaju. Zlostavljaju ga ljudi koji imaju neke svoje ideje o jeziku, a o jeziku ni u praktičnom ni u teorijskom pogledu pojma nemaju. Od deset autora u *Prirodi* (časopisu kojeg uređujem) jedva da jedan zna pisati. I pri tome ne mislim da se autori samo bune u pravopisu i gramatici, nego je malo tko sposoban da napiše bilo što što bi imalo rep i glavu, rečenicu iza koje bi stajala nekakva misao. I što je najgore, takvi, slabo pismeni ljudi uvode neke svoje jezične norme – a onda se dobro skrivaju iza svoje "stručnosti", da im ni lektori ne mogu ništa.

Koliko nas samo mediji maltretiraju jezičnim pomodnostima da bi tobože dokazali ravnopravnost spolova! Nisu "slušatelj" nego "slušateljice i slušatelji", nisu "kemičari" nego "kemičari i kemičarke" – kao da kemičar ne može biti i osoba ženskog spola. Pa onda riječ "čovjek". Nije "čovjek" nego "muškarac", jer ako se napiše da je nekog čovjeka pregazio vlak onda, valjda, nije jasno je li riječ

o muškarcu ili ženi – kao što se ne zna spol osobe za koju se kaže "čovjek s brkovima"!

Ne znam što da na sve to kažem. Ta riječi imaju svoja uža i šira značenja, a svaka riječ dobiva svoj puni smisao tek u vezi s drugim riječima, u kontekstu rečenice. Po tome se, kažu, ljudski govor bitno razlikuje od životinjskog urlanja. No neki bi, čini se, htjeli da svi urlaju, jer oni ljudski jezik – ruku na srce – nikad nisu naučili.

No vratimo se kemiji. Kakve sve jezične eksperimente nismo prošli. Evo, napisao sam Rječnik kemijskih sinonima, i ono što me najviše fasciniralo dok sam za njega sakupljao građu bilo je osvjeđenje da nijedna jezična mogućnost u imenovanju kemijskih spojeva nije propuštena. Olovni acetat može biti i olovov(II) acetat, i ovoljjev acetat, potom olovo(II)-acetat, plumbum(II)-acetat i plumbo-acetat. Čemu to? Čemu sve to? Čemu umjesto olovni, pisati olovov, ovoljjev ili plumbum? Gdje to ima u jeziku?

"Piši kako govoriš!", govorio je Vuk Karadžić i nije to – kako neuki misle – govorio (samo) zato što se zalagao za fonetsku pravopisnu normu (koju nije moguće striktno provesti ni u jednom jeziku) nego zato što je htio da se knjige pišu narodnim govorom, a ne crkvenoslavenskim. Govor knjiga treba približiti govoru ulice, što više od njega treba početi: narodni govor treba biti osnova književnog govora, a ne govoriti tako da te što manje ljudi može razumjeti. Jer tako ćeš djelovati pametnije, učenije.

A gdje je ta učenost? Gdje je naš kemičar učio hrvatski jezik? U školi, posebice onoj stručnog smjera, sigurno nije. Lektira se ne čita, gramatika i pravopis se ne uče, zadaće se ne pišu nego prepisuju. A kada se počnu pisati stručni tekstovi, onda se nauči desetak fraza i njih se sveudilj ponavlja, i kada imaju i kada nemaju smisla: nitko i ne čita što je on, njegov suradnik ili student napisao. Konačno, kako se možeš udubiti u tekst kad nisi ni sam imao priliku naučiti čitati, a kamoli pisati. Jedino što čitaš su titlovi na televiziji.

I sad dolazimo do bitnoga: loš majstor ne samo da ne zna napraviti posao kako treba nego pri radu uništava i alat. Isto je i s polupismenim ljudima: ne samo da loše pišu nego i upropaštavaju jezik, namećući jezične norme koje nemaju veze s hrvatskim jezikom a kamoli s dobrim stilom.